

”Och det som inte syns finns inte, så nu sopar vi allt under mattan”

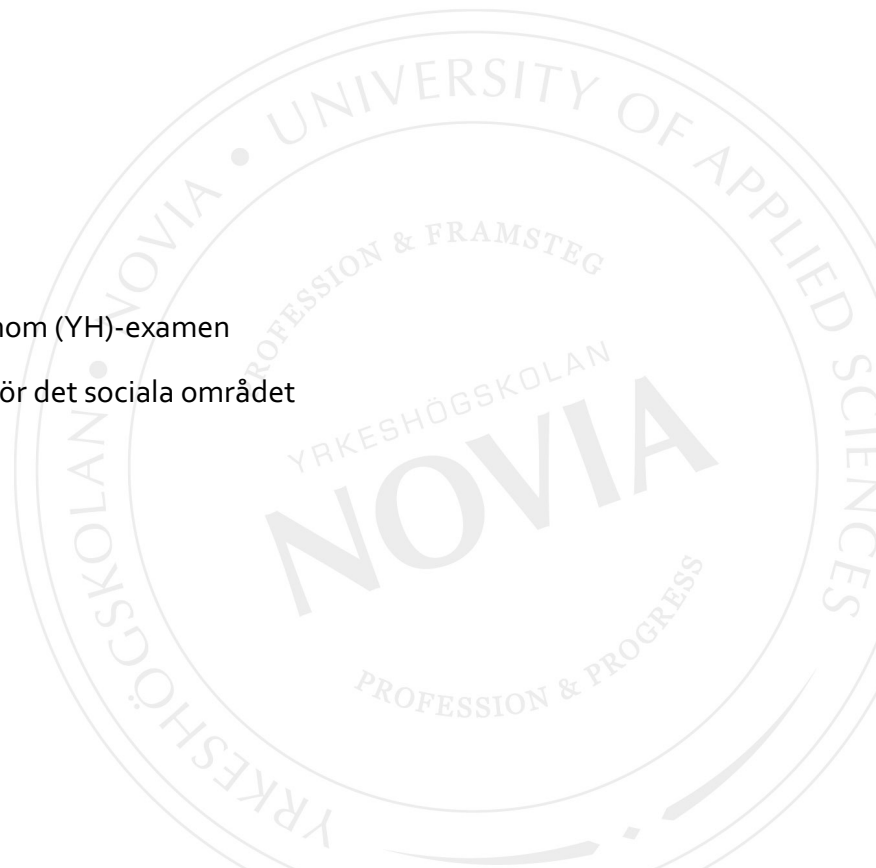
**-En kvalitativ studie om hur barn upplever våld i familjen och
hur skolan stöder dessa elever**

Fanny Björklund & Fanny Forss

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2018

EXAMENSARBETE

Författare: Fanny Björklund & Fanny Forss
Utbildning och ort: Socionom YH, Vasa
Inriktningsalternativ/Fördjupning: Familjearbete
Handledare: Sonja Kurtén-Vartio & Ralf Lillbacka

Titel: "Och det som inte syns finns inte, så nu sopar vi allt under mattan" – En kvalitativ studie om hur barn upplever våld i familjen och hur skolan stöder dessa elever

Datum 4.5.2018

Sidantal 38

Bilagor 2

Abstrakt

Syftet med vår undersökning var att ta reda på hur barn och unga har upplevt våld i hemmet samt om de fått något stöd från skolan och hur yrkespersonalen i skolan har hjälpt dessa elever. Vi ville ta reda på hur det är att leva som barn i en familj där det förekommer våld. Vi ville veta hur skolpersonalen ser på problemet eller om de överhuvudtaget märker om ett barn upplever våld hemma.

Vi har använt oss av kvalitativ forskningsmetod i våra intervjuer. Vi har intervjuat tre ungdomar som har upplevt våld i familjen under uppväxten. Från skolans sida har vi intervjuat en rektor, en lärare och en kurator.

Våra resultat visar att barn som har upplevt våld i familjen har haft en svår uppväxt och att det har lett till olika psykiska problem i vuxen ålder. Resultatet visar även att barnen håller upp en fasad för att dölja problemen hemma, vilket gör det svårt för skolan att upptäcka dessa barn. Skolans utmaningar är att det finns för lite personal och resurser samt okunskap och rädsla hos skolpersonalen.

Språk: Svenska
nätverk

Nyckelord: våld, barn och unga, upplevelser av våld, skola,

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Fanny Björklund & Fanny Forss
Koulutus ja paikkakunta: Sosiaalinen ala, Vaasa
Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Perhetyö
Ohjaaja(t): Sonja Kurtén-Vartio & Ralf Lillbacka

Nimike: "Ja se mikä ei näy ei ole olemassa, niin nyt pyyhkäistään kaikki maton alle"

Päivämäärä 4.5.2018

Sivumäärä 38

Liitteet 2

Tiivistelmä

Meidän tutkimuksen tarkoitus on selvittää miten lapset ja nuoret, jotka ovat kokeneet väkivaltaa kotona, ovat saaneet tukea koululta, ja jos ammattitaitoinen henkilökunta koulussa ovat auttaneet heitä. Halusimme selvittää, miten on elää lapsena perheessä, jossa esiintyy väkivaltaa. Halusimme tietää, miten koulun henkilökunta tarkastelee ongelmaa, tai jos nämä ollenkaan huomaavat, jos lapsi kokee väkivaltaa kotona.

Olemme käyttäneet laadullista tutkimusmenetelmää haastatteluissamme. Olemme haastatelleet kolme nuorta, jotka ovat kokeneet perheväkivalta kasvatuksen aikana. Koulun puolelta olemme haastatelleet rehtorin, opettajan ja kuraattorin.

Meidän tulokset näyttävät, että lapsilla, jotka ovat kokeneet perheväkivaltaa, on ollut vaikea kasvatus ja se on johtanut erilaisiin psyykkisiin oireisiin aikuisiässä. Tulos näyttää myös, että lapset muodostavat julkisivun jonka taakse piilottavat ongelmat kotona, joka tekee koululle vaikeaksi huomata nämä lapset. Koulun haasteet ovat liian vähäinen henkilökunta, voimavarat ja että on tietämättömyys ja henkilöstön pelko.

Kieli: Ruotsi
koulu, verkko

Avainsanat: väkivalta, lapset ja nuoret, väkivallan kokemuksia,

BACHELOR'S THESIS

Author: Fanny Björklund & Fanny Forss
Degree Programme: Social Welfare, Vasa
Specialization: Family Welfare
Supervisor(s): Sonja Kurtén-Vartio & Ralf Lillbacka

Title: "And what is not visible does not exist, so now we are sweeping everything under the carpet"

Date 4.5.2018

Number of pages 38

Appendices 2

Abstract

The purpose of our study was to find out how children and young people have experienced violence in the home as well as to look if they have received any support from the school and how the personnel in the school have helped these students. We wanted to find out how it is to live as a child in a family environment where violence occurs. We wanted to know how the school personnel views the problem or if they at all notice if a child is exposed to violence in the home.

We have used a qualitative research in our interviews. We have interviewed three young people who have experienced violence within the family during their childhood. From the schools side we have interviewed one principal, one teacher and one counselor.

Our result shows that children who have experienced violence in the family have had a tough childhood and that later on it has led to different mental problems in their adult life. The results also show that the children uphold a face in order to conceal the problems at home, which makes it difficult for the schools to notice these children. The challenges of the schools are that there is too little personnel and resources as well as ignorance and fear among the personnel.

Language: Swedish Key words: violence, children and young people, experiences of violence, school, networks

Innehållsförteckning:

1	Inledning.....	1
2	Syfte och frågeställningar.....	2
3	Anknytning.....	2
3.1	Familjens roll för barnet och dess utveckling.....	3
3.2	Betydelsen av en god anknytning.....	3
4	Familjevåld.....	4
4.1	Definition och statistik på barnmisshandel.....	4
4.2	Fysiskt våld mot barn.....	5
4.3	Psykiskt våld mot barn.....	6
4.4	Barnets försvar mot våld.....	6
5	Orsaker till våld.....	7
5.1	Personlig historia.....	7
5.2	Maktförhållanden.....	8
5.3	Situationsvåld.....	8
6	Konsekvenser.....	9
6.1	Effekterna av våldet.....	9
6.2	Inre och yttre självbild.....	10
6.3	Ångest och depression.....	11
6.4	Posttraumatiskt stressyndrom.....	12
7	Skyddsfaktorer.....	12
7.1	Resiliens.....	12
7.1.1	Roller som barnet tar.....	13
7.2	Coping- strategier.....	15
7.3	Barn och ungdomars strategier.....	15
7.3.1	Före våldsperioden.....	15
7.3.2	Under våldsperioden.....	16
7.3.3	Efter våldsperioden.....	16
8	Vuxna livet.....	16
8.1	Rädslan för att bli som sina föräldrar.....	17
8.2	Förebyggande arbete.....	17
9	Skolan.....	18
9.1	Vilka är barnen som behöver stöd?.....	18
9.1.1	Trauma i olika åldrar med beaktande av genuskillnader.....	19
9.2	Elevvård i Finland.....	20
9.3	Vem kommer i kontakt med barnen?.....	21
9.3.1	Kommunikation med barnet.....	21
9.3.2	Barn har svårt att berätta.....	21

9.4	Anmälningsskyldighet.....	22
10	Sammanfattning av teoridelen.....	22
11	Metod och tillvägagångssätt.....	23
11.1	Kvalitativ metod.....	23
11.2	Tillvägagångssätt.....	24
11.3	Datasekretessen.....	24
12	Resultatrevisning.....	24
12.1	Resultat av intervjuerna med ungdomarna.....	25
12.1.1	Familjesituationen.....	25
12.1.2	Våldsupplevelser.....	26
12.1.3	Skolan.....	27
12.1.4	I dagens läge.....	30
12.2	Resultat av intervjuerna med lärare, rektor och kurator.....	32
12.2.1	Kommer du i kontakt med barn som upplever våld?.....	32
12.2.2	Hur kommer dessa elever till din kännedom?.....	32
12.2.3	Hur ser skolans tillvägagångssätt ut om ni märker att ett barn upplever våld i familjen?.....	33
12.2.4	Vilka stödåtgärder erbjuder ni dessa barn?.....	34
12.2.5	Känner ni att ert stöd räcker till?.....	35
12.2.6	Har arbetet med utsatta barn ändrats eller utvecklats under de senaste åren? 35	
13	Kritisk granskning och slutdiskussion.....	36
	Litteraturförteckning:.....	39
	Finlands författningssamling:.....	41

Bilagor

1 Inledning

Vi har valt att undersöka barn och unga som har upplevt våld i hemmet och om de har fått tillräckligt med stöd och hjälp från skolan under tiden. Vi valde skolan som instans eftersom det är där barn och unga spenderar mesta delen av sin vakna tid, så därför har skolan en större möjlighet att upptäcka problemet.

Vi vill ta reda på hur det är att leva som barn i en familj där det förekommer våld. Därför kommer vi i vårt arbete ta reda på vilka stödåtgärder som erbjuds eleven i skolan. För att få en bredare och mera relevant syn på det hela så anser vi att det är viktigt att ta med den utsattes erfarenheter i undersökningen. Därför undersöker vi även om de barn som har upplevt detta fått något stöd under skoltiden. Vi vill veta hur skolpersonalen ser på problemet eller om de överhuvudtaget märker om ett barn upplever våld hemma. Med hjälp av detta arbete ge mera kunskap åt lärare och andra professionella som kommer i kontakt med barnen, och hur de kan bemöta och stöda barn och unga som har upplevt våld hemma.

Orsaken till varför vi undersöker detta är för att våld i hemmet påverkar människan som har upplevt det resten av livet. Vi är båda två intresserade av ämnet och vi ville lära oss mera om hur det är att leva i en familj med våld från barnets perspektiv. Vi vet att våld i samhället förekommer i flera familjer än man tror. Det är så sent som 1984 som kroppslig åga förbjöds i Finland, så bara för några generationer sedan var det vanligt att man använde sig av våld i uppfostringssyfte. Eftersom vi vet att våld förekommer i familjer i Finland så anser vi att detta är intressant för oss, samhället och professionella som arbetar med barn och unga.

I vårt arbete kommer vi att avgränsa oss till att enbart skriva om det fysiska och psykiska våldet. Vi kommer inte att skriva om sexuellt våld. Och då vi skriver om barn och unga i vårt arbete menar vi barn under 18 år. Vi är medvetna om att det finns många andra instanser som hjälper barn som upplever våld i familjen men vi kommer enbart att fokusera på skolans personal i vår undersökning. Genom att intervjua vuxna som har upplevt detta i uppväxten så kommer vi att få reda på om de har fått stöd från skolan eller inte.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning är att ta reda på hur barn och unga har upplevt våld i hemmet samt om de har fått något stöd från skolan och hur yrkespersonalen i skolan har hjälpt dessa elever. Med yrkespersonal syftar vi på lärare, kuratorer och rektorer som kommer i kontakt med eleverna. Följande frågeställningar är av betydelse för vårt arbete:

Hur är det att växa upp i en familj där våld förekommer?

Vad är konsekvenserna av våldet?

Hur skyddar barnet sig mot våldet?

Vad är skolans roll när det kommer till familjevåld?

Vi väljer att börja med anknytning som vårt första kapitel för att vi vill att läsaren skall få en förståelse för betydelsen av positiva och stärkande vuxna relationer. Ett barn som lever i en familj där det förekommer våld får oftast otrygg anknytning, vilket påverkar barnet resten av livet. En trygg anknytning är grunden till goda relationer senare i livet. Vi kommer att gå in på olika former av våld som barn utsätts för och de vanligaste bakomliggande orsakerna. Detta gör vi för att klargöra för läsaren hur våld kan uttrycka sig i familjen. Barn och unga som lever i en kaotisk familj utvecklar oftast olika strategier för att klara av vardagen. I vårt arbete vill vi ta upp olika strategier eftersom det har visat sig att barn klarat sig bra i livet tack vare dessa, trots otrygg anknytning. Vi avslutar teoridelen med att gå in på skolans roll när det handlar om familjevåld.

3 Anknytning

I detta kapitel kommer vi att gå in på betydelsen av en god anknytning och hur viktig familjens roll är för barnet och dess utveckling. Vi kommer att gå in på hur det är i en familj där anknytningen fungerar och hur resultatet blir när det inte fungerar.

”Det är när vi har fått, som vi kan ge. Det är när vi har en egen grundtrygghet som vi kan ge trygghet till en liten baby.”(Fahrman 1996, 18)

3.1 Familjens roll för barnet och dess utveckling

En familj är en grupp personer i ett hushåll som hör ihop genom släktband eller andra relationer. En familj som fungerar dåligt eller inte fungerar alls kallas för en dysfunktionell familj. Orsakerna till de dåliga familjeförhållandena kan ha många olika orsaker men missbruk, våld eller psykiska sjukdomar i familjen är de mest förekommande. (Phillips 2013, 47)

Barn som växer upp i dysfunktionella familjeförhållanden har med sig en helt annan ryggsäck än de barn som växer upp under normala förhållanden. Barn som växer upp i dysfunktionella familjer får en skev bild över vad som är normalt, det är först när de blir äldre som de inser att den egna familjen är annorlunda. De barn som kommer från dysfunktionella familjer har också större chans att senare utveckla det avvikande beteendet när de själva bildar familj. (Phillips 2013, 48)

När ett spädbarn föds så är det många olika faktorer som kommer att påverka relationen till barnet. Bland annat hur relationen mellan föräldrarna ser ut, om barnet är planerat och hur familjens socioekonomiska situation ser ut, är faktorer som påverkar. Hur relationen mellan den blivande mamman och hennes egen mamma ser ut samt hur den egna barndomen har sett ut hos de blivande föräldrarna spelar också stor roll. Dessa faktorer är av stor betydelse för föräldrarnas förmåga att möta och ta hand om det ofödda barnet. (Fahrman 1996, 18)

3.2 Betydelsen av en god anknytning

Anknytning betyder att något mindre hänger ihop med något större, t.ex. att ett spädbarn knyter an till sina föräldrar som därefter binder sig till barnet. (Karlsson 2013, 20). Ett litet barn är beroende av en vuxen människa. Sättet som mamman och barnet samspelar och relaterar på blir grogrunden för hur det lilla barnet senare i livet kommer att fungera i sina nära relationer. Genast från starten i livet behöver barnet få goda och positiva erfarenheter i samspelet för att sedan kunna utveckla tillit gentemot andra och uppnå en god självupplevelse. (Fahrman 1996, 11). Människan är en social varelse som behöver andra människor för att överleva. Vuxna människor måste finnas nära barnet för att skydda och tillgodose barnets behov. (Karlsson 2013, 65).

En människa som har haft en trygg anknytning till sina föräldrar under spädbarnstiden behåller oftast den inre tryggheten genom hela livet. Men det finns också barn som inte får

den omvårdnad och kärlek de behöver av sina omsorgspersoner. När samspelet mellan barnet och föräldrarna bygger på rädsla och är problematiskt så använder man sig av begreppet desorganiserad anknytning. När barnet är i behov av tröst och skydd så söker hen sig till föräldern, som i en desorganiserad anknytning också är en stor rädsla för barnet vilket leder till en konfliktsituation där barnet blir förvirrat. Ett desorganiserat anknytningsmönster är oftast sammankopplat med riskfaktorer, t.ex. våld, fattigdom, krigsupplevelser eller brist på socialt stöd från omgivningen. I familjer där fysiskt eller psykiskt våld förekommer är sannolikheten för desorganiserad anknytning störst. (Karlsson 2013, 69-73)

4 Familjevåld

I följande kapitel kommer vi förklara begreppet familjevåld och vilka våldshandlingar som barn och unga oftast utsätts för i en dysfunktionell familj. För att få ett grepp om hur vanligt förkommet våld i familjen är, så kommer vi även att presentera statistik på barnmisshandel och familjevåld i Finland och i övriga världen.

4.1 Definition och statistik på barnmisshandel

Man kan tala om familjevåld när det handlar om våld mellan makar, våld mot barn, syskon, föräldrar, äldre eller annan familjemedlem. Våld är alla former av fysiskt, sexuellt eller psykisk våld som utövas mot offrets vilja (Lawrick 2013, 7 & Phillips 2013, 47; Fahrman 1993, 58) Det vill säga om en annan person i familjen gör en våldshandling som kränker en annan familjemedlems autonomi, integritet och säkerhet. Detta kan exempelvis utspela sig genom örfilar, slag, hån eller hot mot en annan person. (Grundlagen i Finland; Barnskyddslagen 2007).

Ett barn som växer upp i ett hem där det förekommer våld och våldshandlingar utsätts själv för barnmisshandel. (Arnell 2010, 17). Barnet behöver inte själv vara direkt utsatt för våldet som pågår i hemmet, men blir ändå utsatt, eftersom barnet bevittnar det som pågår i hemmet. Barnet upplever våldet genom att se, höra och höra om våldet, som den ena omsorgspersonen utsätter den andra för. Konsekvensen blir en omsorgsperson som inte kan tillgodose barnets behov, där av bristande omsorg och utveckling. (Överlien 2012, 20; Ekelund, Dahlöf 2005, 134).

Det finns fem olika sätt att kategorisera våld mot barn, det vill säga aktivt och passivt fysiskt och psykiskt våld samt sexuellt våld. Det är viktigt att komma ihåg att dessa former av våld går väldigt mycket in i varandra och ett barn utsätts oftast av flera former av barnmisshandel, eftersom fysisk misshandel påverkar också barnets psykiska hälsa. (Fahrman 1993, 58).

I Finland förbjöds äga som uppfostringsmetod så sent som år 1984. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 30). Men ändå enligt undersökningar är en fjärdedel av familjevåld och våld i nära relationer riktat mot underåriga. (Statistikcentralen 28.5.2015). Det finns inte någon heltäckande statistik på barnmisshandel, men statistikcentralen redovisar årligen anmälda familjevåldsbrott och de ärenden som väckt åtal och de fall som utdömts till domstol. Mörkertalet är stort eftersom våld inom familjen är någonting man inte talar om i vår kultur, ”det som sker innanför hemmets väggar stannar där”. (Lawrick 2013, 17). Det blir därför svårare att upptäcka våld i familjen, vilket resulterar i att återhämtningsprocessen kan bli längre, då barnet blir utsatt för ett så tabuerat trauma (Eriksson, 2015, 14).

Det är ännu tillåtet i många länder att använda sig av våld i uppfostringsyfte. Enligt en studie gjord av FN visar det att 80 % av världens barn någon gång utsatts för familjevåld. I dagens läge är det bara 53 länder som enligt lagstiftning har totalförbud mot barnmisshandel. (Räddabarnen u.å.)

4.2 Fysiskt våld mot barn

När vi pratar om familjevåld måste vi betrakta allt våld som barn utsätts för, eftersom ordet fysiskt våld bagatelliseras oftast av utövaren och kan därför bortförklaras eller förminskas. Det fysiska våldet är oftast målinriktat och funktionellt, det har ett syfte att bryta ner den andra personen, kränka eller orsaka smärta eller lidande. Det fysiska våldet används ofta för att förstärka effekten av andra våldsformer. (Isdal 2012, 42-43).

Det finns två typer av fysiskt våld som barn kan utsättas för, passivt och aktivt fysiskt våld. Det aktiva fysiska våldet syns mera och är lättare att upptäcka för utomstående och professionella. Barnet kan ha kroppsliga skador så som blåmärken, rivsår eller benbrott. Det kan även handla om att omsorgspersonen förgiftar sitt barn, vilket i sin tur kan leda till

sjukdom. (Fahrman 1993, 59; Ekelund & Dahlöf 2005, 70). Medan det passiva fysiska våldet handlar om omsorgssvikt, föräldern äventyrar barns hälsa och utveckling genom att inte tillgodose de basala behoven för barnet. Detta kan till exempel vara att föräldern inte tar hand om barnets hygien, sömn och näring samt att omsorgspersonen inte för barnet till läkarvård vid behov. (Överlien 2012, 18-19; Seidel 1991, 16)

4.3 Psykiskt våld mot barn

Den psykiska misshandeln är mera kontinuerlig än den fysiska misshandeln och sätter därför djupare känslomässiga spår för det utsatte. (Fahrman 1993, 60). Psykiska våldet handlar om att omsorgspersonen vill styra eller dominera en annan familjemedlem, genom makt eller en hotbild. (Isdal 2012, 47). Barn som bevittnar våld i hemmet utsätts ofta själva för psykisk misshandel. (Arnell & Ekblom 2010, 17).

Den aktiva psykiska misshandeln utspelar sig genom att omsorgspersonen avsiktligt kränker och nedvärderar barnet verbalt genom att håna, förnedra eller trakassera barnet. Det är väldigt vanligt i barnfostran att föräldrar använder sig av hot, för att få sitt barn att lyssna och lyda. Det kan handla om direkta hot där förövaren skrämmer med våldskonsekvenser. Föräldern kan kalla barnet för nedvärderande saker så som ful, dum eller efterbliven. Detta är ett förödmjukande beteende som inte drabbar kroppen, utan sätter sina spår i själen. (Isdal 2012, 47-50 & Ekelund & Dahlöf 2005, 72; Seidal 1991, 17)

Det passiva psykiska våldet handlar om att den vuxna personen äventyrar eller skadar barnets hälsa och utveckling genom att inte tillgodose barnets psykiska omsorg. (Överlien 2012, 19). Barnet får inte den kärlek, omsorg eller omvårdnad de behöver för att kunna utveckla förmågan att uttrycka känslor så som exempelvis smärta och glädje. (Fahrman 1993, 63).

4.4 Barnets försvar mot våld

När ett barn blir utsatt för våld reagerar mekanismer i kroppen så som adrenalin och noradrenalin för att mobilisera det traumatiska vi möter. Andningen blir snabbare, hjärtat slår fortare, sinnen skärps och kroppen förbereder sig på att gå till attack eller fly. (Arnell 2010, 19). Kroppen får även ökad muskelstyrka och snabbare reaktionsförmåga av adrenalin, vilket betyder om ett barn blir kroppsligt skadat kan smärtan blockeras eller

dämpas i en akut situation. (Dyregrov 2007, 14). Kroppen kan även reagera tvärtom i farliga situationer, det vill säga genom att frysa till och stänga ute faran genom att bli passiv. När faran sedan är över kan kroppen reagera med gråt, illamående och skakningar. (Arnell 2010, 19).

Det psykiska försvaret utvecklas för att klara av ångest och skräckinjagande känslor som våldet medför. Vanligast är det att barn förnekar, normaliserar, identifierar eller isolerar sina känslor. Ett barn som förnekar våldshändelserna skyddar sig själv genom att inte höra eller se. En annan försvarsmekanism kan vara att barnet normaliserar händelserna och anpassar sig till situationen, och därmed upplever våldet som något vardagligt och normalt. Det är inte heller ovanligt att barnet identifierar sig med utövaren för att göra det obegripliga begripligt. (Ekelund & Dahlöf 2005, 134). Dissociation är en försvarsmekanism som ”raderar” olika minnesbilder för att inte behöva tänka på de traumatiserade händelserna. Genom att förtränga obehagliga känslor kan man ”må bra en stund”, men detta fungerar inte i det långa loppet. (Arnell & Ekblom 2010, 19).

5 Orsaker till våld

Det var först i slutet av 1800- talet som forskare började fokusera mera på orsaker till varför föräldrar vanvårdar eller misshandlar sina barn. Psykologiska teorier hade vuxit fram om barnuppfostring och man ville nu komma till bukt med problemet. Detta eftersom konsekvenserna av våldet var och är så förödande för barnen. (Lawick 2013, 13-14). För att kunna förstå vad familjevåld innebär och varför det förekommer i dagens samhälle, så måste man beakta alla faktorer så som kultur och socialisation, sociala omständigheter, maktförhållanden, fysisk sjukdom och andra faktorer. (Lawick 2013, 9). Dessa faktorer kommer vi att gå närmare in på i kapitlet nedan.

5.1 Personlig historia

Individuella orsaksförhållanden till våld kan ha att göra med personens tidigare erfarenheter av fostran, relationsförhållanden, skola och fritid. Personen kan själv ha upplevt våld som barn, antingen som observatör eller offer. (Isdal 2012, 199). Personer som själva växt upp i en ostabil familj och inte fått en god anknytning till sina föräldrar, tenderar att utveckla ett

mera aggressivt, hotfullt och våldsamt samt fientligt beteende mot andra. I en trygg anknytningsrelation utvecklar barn en förmåga att se sig själv och andra människor samt förstå deras mentala tillstånd och sitt egna. En person som däremot inte fått en god anknytning har inte utvecklat förmågan att kunna identifiera sig med andra, och har därför svårare att känna empati för andra personer. Detta kan i sin tur leda till konflikter och våldshandlingar. (Lawrick 2013, 27-28).

5.2 Maktförhållanden

Familjevåld är någonting som förekommer i alla samhällsklasser, men risken till våld ökar i fattiga familjer. Det är bevisat att barn som lever i en familj med god ekonomi tenderar att dölja familjevåld bättre, vilket utgör att det finns ett mörkerantal i dessa familjer. En annan faktor som kan utlösa våld i familjen kan vara; brist på resurser som till exempel dåligt boende, arbetslöshet och skulder. Även sjukdomar inom familjen, familjekonflikter och avsaknaden av uppehållstillstånd kan vara orsak till våldsamt beteende i familjer. (Lawick 2013, 29; Ekelund & Dahlöf 2005, 73; Seidel 1991, 64)

5.3 Situationsvåld

Den vanligaste orsaken som ligger bakom uppkomsten av våld är någon form av missbruk. Droger och alkohol är den mest socialt accepterade ursäkten för våld, vilket i sin tur leder till att det blir en lägre tröskel för att utöva våld, när man är påverkad eller berusad. (Isdal 2012, 208). Inte bara sociala mekanismer påverkar våldsbeteendet när man är berusad, utan även mekanismer i kroppen, så som hanteringen av temperament, känslor och problem fungerar sämre i kombination med alkohol-, läkemedel-, drog-, eller spelmissbruk. Om det finns missbruk i familjen så kan behandling vara av avgörande betydelse för att stoppa ett våldsamt beteende. Orättvisor, respektlöshet, försummelse och maktlöshet är triggerfaktorer som stärks i samband med alkohol eller droger. (Lawick 2013, 31).

Förutom alkohol är stress en faktor som bidrar till våldshandlingar. Stressfaktorer såsom utmattning, jobbrelaterad press, ekonomiska problem, dåligt boende, höga ljudnivåer, sjukdom eller relationsproblem påverkar också risken för våldsamt beteende. När en människa lever under stressade förhållanden och inte får tillräckligt med vila, så sjunker toleransnivån för stress. (Lawick 2013, 32 & Seidel 1991, 53)

6 Konsekvenser

I detta kapitel kommer vi gå in på konsekvenserna av familjevåldet. Vi kommer att ta upp hur den inre och yttre självbilden påverkas av våld i familjen. Vi har även valt att ta med de vanligaste psykiska problemen som barn utvecklar till följd av våldet, så som ångest, depression och post traumatiskt stressyndrom.

6.1 Effekterna av våldet

För ett barn som upplever våld kan det ge upphov till svåra känslor, det kommer även ha en negativ inverkan på barnets beteende och göra det svårt för barnet att förstå sin omvärld. (Eriksson, Källström & Näsman 2015, 187). Barn som upplever eller har upplevt en traumatisk situation visar oftast upp reaktioner som vuxna kan uppleva som oroväckande. Dessa reaktioner behöver inte innebära att de utvecklar allvarliga problem i framtiden. Reaktionerna visar bara på att mentala systemet behöver tid för att bearbeta det som skett, för att sedan gradvis kunna förstå omvärlden och det som har hänt. (Dyregov 1997, 19).

”När man är med om eller varit vittne till otäcka händelser påverkas man på många olika sätt, både barn och vuxna! Det är normalt. Tankar och minnen kan komma tillbaka, även om man inte vill och försöker låta bli att tänka på det otäcka.” (Arnell & Ekblom 2010, 68)

Alla barn reagerar olika på kriser och traumatiska upplevelser, det finns många olika faktorer som inverkar på hur barnet hanterar familjesituationen. Hur barnet reagerar på våldet kan bero på ålder, kön, plats i syskonskaran eller barnets personlighet. Rädsla och ångest hanteras generellt med olika former av försvarsstrategier beroende på ålder, och hur långt barnet har kommit i sin utveckling. (Arnell & Ekblom 2010, 18)

Familjens historia kan också inverka på effekten, om barnet ända från födseln levt i en osund miljö eller om problemen uppkommit senare i livet. Ett barn reagerar annorlunda än en tonåring. Det beror också på om barnet har tillgång till skyddande faktorer och personer som hen kan anförtra sig till i sin omgivning, som t.ex. mor- och farföräldrar eller yrkeskunnig personal. Barnets anknytning till sin mamma eller pappa har också en stor inverkan på hur de reagerar. (Arnell & Ekblom 2010, 18-19)

6.2 Inre och yttre självbild

Ett barn knyter an till sin omvårdnadsperson för att överleva, även om anknytningspersonen kan skada barnet. Det är i interaktionen med andra människor barn lär sig om relationsmönster och så kallade inre arbetsmodeller. Dessa mönster skapas av samverkan mellan anknytningspersonen och barnet, när de bekräftar och reagerar på varandras signaler. Om samverkan fungerar utvecklar barnet en positiv självbild och en förståelse för andra människor. Barnet utvecklar även en mentaliseringsförmåga det vill säga; förmågan att hantera känslor, förmågan att vara självständig och förmågan att konstruera en "självberättelse" samt förmågan att förstå sig på andra människors beteenden och tankar. (Lawick 2013, 25)

För barn som bevittnar eller upplever våld i familjen, hämmas utvecklingen av mentaliseringsförmågan. Barnets inre och yttre självbild kan bli rubbat, på grund av otrygg anknytning, bristande kontinuitet och kommunikation samt brist på stimulans. (Lawick, 2013, 28). Barnets inre verklighet påverkas av detta när barnet inte får möjlighet att uttrycka sina känslor. Det finns ingen vuxen som ser, hör och bekräftar barnets behov. Konsekvenserna blir ett barn med ångest, rädsla, hat och otrygghet, vilket i sin tur kan leda till (Arnell & Ekbohm 2010, 24);

- Koncentrationssvårigheter
- Påträngande minnesbilder
- Sömnsvårigheter
- Dålig impuls kontroll
- Kort framtidstro

Konsekvenser för barnets yttre verklighet kan ta sig i uttryck med bland annat kommunikationssvårigheter och svårigheter med sociala kontakter. Detta eftersom barnet som upplever eller bevittnar våld inte på samma sätt utvecklar en förmåga att förstå sig på andra människors tankar och känslor, och har därför svårigheter att lägga sig in i någon annans situation. I skolan kan detta till exempel leda till mobbning, isolering eller utanförskap. (Lawick 2013, 28).

Barn tar också på sig olika roller i hemmet för att klara av familjesituationen, när det uppstår konflikter eller kaos. Dessa roller tvingar barnet att växa upp i en tidig ålder och ger barnet en förvrängd bild på mannen och kvinnans roll i hemmet och samhället. Exempel på hur barnets uppfattning av omvärlden kan bli (Arnell & Ekbohm 2010, 25) ;

- Accepterar våldet
- Orkar inte med skolan
- Avbrott i nära relationer
- Tar föräldrarollen
- Beskyddar familjen m.m.

6.3 Ångest och depression

Alla människor upplever ångest i livet, vissa i större grad än andra. Ångest är en reaktion på fara eller hot. När en människa upplever ångest så reagerar kroppen automatiskt med kamp- eller flyktresponen vilket innebär att personen stannar kvar i situationen, tar striden eller snabbt flyr från faran. Ångestens huvuduppgift är att skydda människan, ångesten finns där för att människan ska reagera och kunna skydda sig i farliga situationer. (Carlbring & Hanell 2011, 49-50). Symtom som oftast utspelar sig i samband med ångest kan vara; andnöd, hjärtklappningar, bröstsmärtor, kvävningsskänslor, yrsel, darrningar, skakningar, bortdomningskänslor, svettningar, blodvallningar eller synpåverkan. (Carlbring & Hanell 2011, 57).

Depression betyder ”att vara nedtryckt”. I dagens samhälle har depression utvecklats till en folksjukdom och det är den vanligaste och det mest förekommande hälsoproblemet bland vuxna. De som drabbas av depression brukar uppvisa känslomässiga-, beteendemässiga-, tankemässiga- och fysiologiska symtom. (Nilzon 1995, 18). Depression är ett plågsamt tillstånd, och en människa som lider av depression måste oftast få medicinsk hjälp. (Rosen 1999, 11). Symtom på depression kan vara sorg, skam och ångest. Det är också vanligt att deprimerade personer känner sig mer självkritiska, energilösa och att fatta beslut är också sänkta. Vanliga vardagssysslor, familjelivet och arbetet drabbar de flesta som är deprimerande och ibland kan också självmordstankar förekomma. (Roslund-Nordling u.å).

6.4 Posttraumatiskt stressyndrom

Barn som har bevittnat våld i familjen eller själva blivit utsatta utvecklar oftast senare i livet posttraumatiskt stressyndrom som förkortas med PTSD, som är en psykiatrisk diagnos. (Ahmad & Whalsten 1998, 1956). Kroppen reagerar både fysiskt och psykiskt när personen blir påmind om de traumatiska upplevelserna. Reaktionen blir att händelsen återupplevs och samma beteende och känslor kommer tillbaka. (Killén 2009, 107). Symptomen för PTSD kan vara mardrömmar, oro, koncentrationssvårigheter, kamratsvårigheter, värk i kroppen eller aggressivitet. Det är också vanligt med påträngande minnesbilder och rädslor samt att man börjar undvika vissa beteenden eller tvärtom skapar tvångsbeteende. De som lider av posttraumatiskt stressyndrom erbjuds psykoterapeutisk behandling för att kunna bearbeta sitt trauma. (Arnell & Ekblom 2010, 21; Janson & Almqvist 2000, 4096).

7 Skyddsfaktorer

Barn och unga som lever i en kaotisk familj blir oftast experter på att hantera och klara av familjesituationen, trots förutsättningarna kan de ändå klara sig bra i livet. I detta kapitel kommer vi att förklara begreppen resiliens och coping, vilka är två skyddsfaktorer som barn i svåra situationer använder sig av medvetet eller omedvetet för att klara av sin livssituation.

7.1 Resiliens

Begreppet resiliens kommer från det engelska ordet ”recilience” och betyder enligt en brittisk ordbok; den mänskliga förmågan att återvinna hälsan efter fysisk belastning. (Borge 2012, 17). Forskning har påvisat att nästan hälften av alla barn som lever i en familj där det förekommer våld, alkoholism eller sjukdomar klarar sig bra trots omständigheterna, tack vare resiliens. Dessa barn har en god förmåga att hantera risk och stress trots att de lever i en så kallad riskfamilj. Många barn som har upplevt flera traumatiska händelser i barndomen har inte utvecklat beteende eller psykologiska problem senare i livet. (Borge 2012, 15; Överlien 2012, 30).

Det har länge fokuserats mycket på vad konsekvenserna och följderna blir för barn som levit i kaotiska familjeförhållanden. Men nu på senare dagar har det väckts ett rikligt vetenskapligt

intresse för resiliens och barn som klarat sig bra i livet, trots svåra familjeförhållanden. Detta för att även kunna få viktig kunskap från dessa barn (Helmen Borge 2012, 15).

Ett annat begrepp för resiliens är maskrosbarn. Man kan även kalla maskrosbarn för riskbarn som använder sig av egenskaper i miljön för att klara av vardagen. Exempel på detta kan vara att ett barn som bevittnar våld i hemmet tar således ansvar för hemmets sysslor (tvättar, handlar och lagar mat) och tar hand om syskonen. Detta kan väcka uppskattning och beröm hos grannarna men samtidigt oro också för barnet. Resiliens uppnås om det finns ett samspel mellan barnets egna egenskaper och de egenskaper som finns i miljön. Det vill säga att det finns trygga vuxna människor i barnets liv, så som till exempel lärare, grannar eller mor- och farföräldrar som kan bekräfta barnet med beröm eller uppmuntran då det behövs. (Inger & Borge 2012, 19-20). Barnet får då en känsla av sammanhang vilket gör att de klarar av att hantera situationen. (Inger & Borge 2012, 23).

7.1.1 Roller som barnet tar

Våldsutsatta barns erfarenheter och följderna av dessa är alltid individuella. I en familj där våld förekommer så tar barnen oftast på sig olika roller. Roller som barnen i familjen kan ta när de är hemma är till exempelvis enligt Oranen och Keränen (2006, 67): omhändertagaren, offrets anförtrodda, våldsutövarens anförtrodda, våldsutövarens medhjälpare, det perfekta barnet, förmedlaren eller syndabocken.

Omhändertagare rollen innebär att barnet tar sig an uppgifter som hör till en vuxen. Barnet försöker hålla hemmet i ordning, kokar mat och tar hand om yngre syskon. I våldssituationer så kan omhändertagaren sköta myndighetsärenden, bland annat ringa till polisen, prata med socialarbetaren om familjens problem och fungera som hjälpare i familjen. Barn som tar rollen som offrets anförtrodda fungerar som moderns bollplank. Mamman berättar om sina känslor, funderingar och planer inför barnet. Rollen som våldsutövarens anförtrodda innebär att barnet blir bättre bemött av utövaren än andra barn. Barnet kan också skydda utövaren och berättiga dess beteende inför andra. (Oranen & Keränen 2006, 67-68)

Om barnet tar rollen som våldsutövarens medhjälpare så sker det oftast genom press eller tvång. Det perfekta barnet försöker undvika våldet genom att uppföra sig så exemplariskt och snällt som möjligt. Barnet varken gnäller eller säger emot föräldrarna, utan lyder istället och försöker klara sig på egen hand. Förmedlaren är barnet som fungerar som mellanhand

familjemedlemmarna emellan. Förmedlaren lugnar ner och försöker förhindra våldseskaleringen. Att ta rollen som syndabock innebär för ett barn att hen tror sig vara orsaken till våldet. Det är oftast barn som är känsliga, som har särskilda svårigheter, eller om barnet är från ett tidigare äktenskap som blir familjens syndabock. (Oranen & Keränen 2006, 67-68)

Om ett barn beter sig på ett visst sätt upprepade gånger behöver det inte betyda att barnet upplever våld hemma, barnets beteende kan vara en del av personligheten. Men det är när barnets beteende känns onaturligt och om hen alltid hanterar alla situationer på ett visst sätt som man ska bli vaksam som vuxen. Ekelund & Dahlöf, 2005, beskriver fyra olika roller vilket barn som upplever våld kan ta i sociala sammanhang utanför hemmet; hjälten, rebellen, tapetblomman eller clownen. Oranen & Keränen's samt Ekelund & Dahlöf's roller liknar varandra men det finns ändå lite skillnad, därför valde vi att ta med båda.

Hjälten är ett glatt och hjälpsamt barn som allt till synes ser perfekt ut. Hjälten är den där duktiga eleven som alltid räcker upp handen i klassen och har aldrig en läxa ogjord. Hjälten är plikttrogen, samvetsgrann och tar hand om andra. Hjälten får uppmärksamhet på grund av att hen är så duktig. Rebellen uppför sig bråkigt för att ingen skall märka att det är problematiskt hemma. Det bråkiga utåtagerande barnet kan inte sitta still, skriker och slåss samt tar upp all energi och kraft i klassen så att ingenting annat får ta plats. Rebellen får uppmärksamhet för att hen är så bråkig. (Ekelund & Dahlöf 2005, 136)

Tapetblomman är barnet som försöker vara tyst och stilla så att ingen ska lägga märke till hens närvaro. Tapetblomman gör alltid så som man säger och är oftast ensam. Det märks knappt om barnet är sjukt och är hemma från skolan eller förskolan. Tapetblomman skaffar oftast uppmärksamhet genom psykosomatiska problem, så som ätstörningar eller astma. Clownen skapar uppmärksamhet genom att vara rolig för att dölja hur det är hemma. Clownen får alla barnen att skratta och i allvarliga situationer kontrar barnet med en rolig replik för att komma undan. Det är oftast yngsta barnet i familjen som tar på sig clownrollen. Clownen får uppmärksamhet genom att hen orsakar skratt omkring sig. (Ekelund & Dahlöf 2005, 136)

7.2 Coping- strategier

Att bemästra eller klara av någonting på ett konstruktivt och adekvat sätt är förklaringar som getts till ordet coping i de flesta källor. (Inger & Borge 2012, 21; Överlien 2012, 31). Coping strategier skiljer sig från begreppet resiliens, eftersom det grundar sig på lärande. Det vill säga att personen som vill komma över eller klara av ett problem måste anstränga sig genom att ändra på mönster och rutiner i vardagen. Ett barn som lever i en kaotisk familj kan antingen hantera situationen med problemfokuserad eller emotionsfokuserad coping. Problemfokuserad lösning innebär att man identifierar problemet och överväger handlingsmönster och reagerar där efter. Medan emotionsfokuserad coping handlar om att personen reagerar på känslorna som uppstår av situationen, genom att antingen minimera, distansera sig eller undvika problemet. (Överlien 2012, 31).

7.3 Barn och ungdomars strategier

Enligt Carolina Överliens undersökning kan man konstatera att barn försöker påverka och förhindra våldet i familjen genom att lägga upp olika strategier för sig själv och andra i familjen. (Överlien 2012, 86). Nedan kommer vi att gå in på olika generella handlingsmönster och reaktioner på våld i hemmet oberoende barnets ålder, kön och situation. Dessa är vanliga coping strategier som barn använder.

7.3.1 Före våldsperioden

Även fast det under en kortare eller längre period inte förekommer våld i familjen lever barnet ändå med våldet i sina tankar dygnet runt. Barnet förbereder sig mentalt för nästa våldsperiod genom att lägga upp olika strategier för att förebygga och dämpa våldet. Barnet tar på sig en vuxen roll, och börjar skydda den våldsutsatta och andra familjemedlemmar. (Överlien 2012, 86-87). I Överliens undersökning framkommer det att barn oftast har som strategi att bjuda hem vänner för att förhindra våldet samt att barnet väljer att somna sist i familjen. Detta eftersom våldet oftast inte pågår då någon främmande person är på besök eller då barnen är vakna. (Ibid, 87-88). Det framkommer även i undersökningen att barn inte vill lämna hemmet för att de vill hålla koll på situationen hemma. Barnet kan trösta, prata och hålla med våldsutövaren för att skapa lugn och god stämning i huset. (Ibid, 92).

7.3.2 Under våldsperioden

Ett barn som hör eller ser ett bråk kan lätt tro att någon av föräldrarna kommer att bli skadade eller dö. En del barn fruktar för sitt eget och anhörigas liv och kan känna skam eller skuld över att inte kunna stoppa våldet (Arnell & Ekblom 2010, 17). Enligt Överliens studie visar det sig att barn och unga oftast går emellan bråk och våld som förekommer i familjen. I den akuta fasen ingriper oftast barn verbalt, fysiskt eller genom att hämta ett hjälpmedel. (Överlien 2012, 99). En annan form av hantering av situationen kan vara att barnet försöker skydda sig själv eller andra familjemedlemmar genom att ”försvinna” från den plats där våldet pågår. Barnet kan förflytta sig fysiskt till en annan plats, eller genom olika metoder tränga ut verkligheten genom att exempelvis lyssna på musik, se på tv eller gå på promenad. (Ibid 2012, 106-107).

7.3.3 Efter våldsperioden

Efter att våldsperioden är över lämnas barnet ofta ensam med sina känslor, tankar och funderingar. Detta är speciellt förekommande i länder med kärnfamiljer, eftersom barnet har så få nära personer i sitt nätverk. I familjetyper från andra kulturer finns det oftast någon annan familjemedlem att ty sig till medan i kärnfamiljen är barnet beroende av förövaren och offret för våldet (Eriksson, Källström & Näsman 2015, 44). Barn känner oftast skuld och skam över att de inte kunnat göra någonting åt våldet, och därför är det inte ovanligt att de beskyller sig själva för misshandeln (Arnell & Ekblom 2010, 17). Det är då det mentala systemet reagerar, till följd av de traumatiserade upplevelserna. Barnet kan känna sårbarhet, rädsla och ångest samt visa tecken på nedstämdhet och sömnsvårigheter. (Dyregrov 2007, 19). Antingen utvecklar barnet ett problembeteende riktat utåt eller ett inåt gentemot omvärlden. (Överlien 2012, 120).

8 Vuxna livet

Ett barn som har upplevt våld i barndomen känner oftast en rädsla över att föra vidare våldet från generation till generation. För att förhindra detta så är det viktigt med förebyggande arbete genom hela livet. Nedan kommer vi gå in på förebyggande arbete som förekommer i Finland.

8.1 Rädslan för att bli som sina föräldrar

”Jag hade ett stort mål i livet och det var att inte bli som min far. Han var en förfärlig tyrann som genom sitt raseri och våld gjorde uppväxten till ett helvete för oss allesamman. Jag hatade honom och skulle inte bli som han. Jag ville ha en fin och lycklig familj, och gick in för det med hull och hår. Det var mitt stora mål. Det är nästan förfärligt att se att jag nu har börjat göra det samma som min far. Jag har under lång tid förnekat detta och hänvisat till mina goda föresatser och önskningar. Samtidigt ser jag att jag blivit allt argare för att jag inte fått en sådan familj som jag önskat.” (Isdal 2012, 141)

Många vuxna barn som upplevt våld i barndomen, är i vuxen ålder rädda för att själva bli som deras föräldrar, som i berättelsen ovan. Det vuxna barnet känner sig väldigt lycklig när det frigjort sig från sin barndomsfamilj, och har många förväntningar och förhoppningar på framtiden. Men dessa känslor kommer snabbt ikapp när den vuxne själv väljer att bilda familj. Man vet i dagens läge att föräldrar som själva växt upp i en kaotisk familj där det förekommit våld oftast för det vidare till nästa generation. Det är inte så att föräldern nödvändigtvis slår sina egna barn för att de själva blivit utsatta i barndomen, utan det är attityder och oberoende problem som förs vidare. (Isdal 2012, 141)

8.2 Förebyggande arbete

För att förhindra att våldet skall gå från generation till generation behövs ett bra förebyggande system. (Killén 2009, 18-22). Barn som upplevt våld i familjen och fått hjälp i ett tidigt skede och kunnat bearbeta sin barndom har lättare att kontrollera och hantera minnesbilder och känslor från det förflutna. (Dyregrov 2007, 74). Även de barn som har haft god motståndskraft till våldet, det vill säga resiliens, har också klarat sig bra i livet trots omständigheterna. (Inger & Borge 2012, 16).

I Finland förebygger man genom att erbjuda varje barnfamilj basservice. Familjer som har svårigheter med uppfostringen och omsorgen av sitt barn kan få rådgivning och handledning på barnrådgivningen. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 76). Det är möjligt att gå föräldraförberedande kurser, samlevnadskurser och föräldrakurser samt pappa och mamma grupper för att öka kunskapen hos föräldrarna. (Killén 2009, 22). Barnfamiljer kan även använda sig av servicen hemtjänst, om föräldrarna behöver avlastning för att klara av situationen hemma. Alla dessa tjänster finns till för att hjälpa och stöda föräldrarna i sina

föräldraroller men framförallt för att trygga barnets utveckling. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 76-78).

9 Skolan

Skolan är en instans som kan hjälpa och finnas till för utsatta barn, men för att kunna hjälpa bör man veta vilka dessa barn är och hur man kommunicerar med dem. Vi kommer att gå in på hur våldet visar sig beroende på olika åldrar och kön. Vi skriver kort om hur trauma generellt kan utspela sig i förskole-, skol-, och ungdomsåldern. Vi kommer även att gå in på vilka som kommer i kontakt med barnen i skolan samt om deras anmälningsskyldighet om de misstänker våld.

9.1 Vilka är barnen som behöver stöd?

Det finns inte något entydigt svar på vilka dessa barn är som upplever våld i hemmet, vilket gör det svårt för personalen i skolan att upptäcka och hjälpa dem. Alla barn och unga reagerar olika på våldet, beroende på ålder, kön och personlighet samt hur allvarligt våldet är och om eleven har tillgång till stöd. (Arnell & Ekblom 2010, 28). Men en sak vet man; barn från alla sociala och ekonomiska skikt drabbas. Man vet även att det i varje klass i högstadiet finns elever som någon gång upplevt våld i hemmet, eftersom forskning i dagens läge påvisar att 10-15 procent av föräldrar tycker att aga som uppfostringsmetod är acceptabelt. Man kan även räkna med att det är ungefär ett barn i var tredje klass som blir misshandlad i hemmet. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 46; Ekelund & Dahlöf 2005, 69).

Barn och unga försöker ofta skydda sin familj genom att dölja tecken på våld, vilket gör det ännu svårare för personalen att lägga märke till dessa barn. (Dufva 2001, 38). Därför måste vuxna som kommer i kontakt med barn och unga, vara extra uppmärksamma och lyhörda. Barn som upplever våld i hemmet kan visa tecken på detta redan i förskolan; barnet kan vara extremt blyg, visar oro eller ha en märkbar sämre språkutveckling än andra barn. Barnet kan även visa fysiska varningssignaler så som exempelvis rivsår, blåmärken eller benbrott. (Ekelund & Dahlöf 2005, 70).

De barn som upplever eller bevittnar våld kan utsättas för långvarigt trauma. Dessa barn blir terroriserade både kognitivt och känslomässigt. Deras reaktioner på misshandel varierar stort

och barn kan visa tecken på oro, aggressivitet, depression eller somatiska sjukdomar så som ont i magen och huvudvärk. Koncentrationssvårigheter och kamratsvårigheter är också vanliga. (Arnell & Ekblom 2010, 19).

Barn som befinner sig i våldsamma familjesituationer upplever stark ångest. Traumat är som en kedja, där det ena sinnet utlöser och aktiverar det andra. Syn-, lukt- och hörselminnen väcks lätt till liv. Barnet undviker vanligtvis att aktivera sig eller delta i situationer eller evenemang som påminner om traumat. Det är även lätt hänt att de förnekar det som har hänt. (Killén 2009, 107).

9.1.1 Trauma i olika åldrar med beaktande av genuskillnader

När ett barn är under förskoleåldern så lär hen sig att skilja på olika känslotillstånd. Om ett barn upplever en traumatisk situation så påverkas förståelsen och upplevelsen av olika känslor negativt. Ett barn som upplever en traumatisk händelse kan ha svårare att känna empati, medkänsla, samt ha svårigheter med att uttrycka och tåla starka känslor. Barn under förskoleåldern blir ängsliga i anknytningen och är beroende av att det hela tiden måste finnas en vuxen person i närheten. (Dyregrov 1997, 40)

Om ett litet barn upplever våld i hemmet kan följden bli att de lär sig att stänga av känslor och att vuxna är inget att lita på. De försöker blir oberoende av vuxna och det leder i sin tur till att de har svårigheter med att skapa relationer till andra människor. Trauman under förskoleåldern påverkar utvecklingen av känsloreglering, självständigheten och förmågan att vara nära andra människor. (Dyregrov 1997, 40)

Skolbarn har däremot bättre förmåga att reflektera och sätta ord på tankar och känslor än barn under förskoleåldern. Barn i skolåldern förstår bättre vad som har hänt vilket gör det lättare för dem att förstå om något liknande händer igen. Fastän barn i skolåldern har lättare att hantera känslor så försöker de oftast hitta på något annat att göra eller tänka på, istället för att ta itu med känslorna som uppstår. Genom att skolbarn får ökad kognitiv förmåga till förståelse, så ökar även ångesten till allt som kan hända. I denna ålder har vänner en stor betydelse och därför är det också svårt att visa känslor eller berätta om tankar, för det kan uppfattas som konstigt eller annorlunda. (Dyregrov 1997, 41)

Ungdomars reaktioner på trauma påminner mycket om vuxnas reaktioner. En ungdom förstår mycket bättre innebörden i vad som har skett och varför. De kan ha ett mycket dömande förhållande till sig själva och sina reaktioner och de kan ställa orimliga krav på vad de borde ha gjort eller låtit bli att göra i situationen. Ungdomar upplever mycket starka känslor men har också problem med att uttrycka dem. En ungdom som upplever trauma mognar snabbare och går in i vuxenrollen tidigare än jämnåriga. (Dyregrov 1997, 42)

Finns det könsskillnader mellan flickor och pojkar i samband med trauma? Pojkar har mera beteendestörningar och konflikter med omgivningen än vad flickor har. (Dyregrov 1997, 51). Pojkar har också ett starkare motstånd gentemot minnesbilder, men minnen kan ändå ge sig till känna i bland annat leksituationer. (Killén 2009, 107). Men ändå enligt undersökningar så har det visat sig att pojkar klarar av traumatiska situationer bättre och har lättare att lägga en händelse bakom sig. (Dyregrov 1997, 52).

Reaktioner så som ångest, depression och andra emotionella problem har vanligtvis flickor mera problem och svårigheter med jämfört med pojkar. När någonting har hänt så är det betydligt vanligare att flickor söker hjälp hos vuxna eller jämnåriga. Det samma gäller även när det skall sättas ord på känslor, flickor kan använda emotionellt laddade ord och pratar lättare om det som har hänt. Generellt sätt så har flickor lättare för att dela med sig av sina innersta tankar och känslor. (Dyregrov 1997, 51-52)

9.2 Elevvård i Finland

I Finland innebär elevvård att främja och upprätthålla elevens studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa samt det sociala välbefinnandet. Elevvård skall innehålla förebyggande verksamhet som gynnar hela skolan, men eleven har också rätt till lagstadgad individuell elevvård. (Utbildningsstyrelsen 2014, 78). Den individuella elevvårdens målsättning är att främja elevens utveckling, hälsa, välbefinnande samt att ge tidigt stöd för att förebygga problem. (Ibid, 80).

I elevvården är det viktigt, med tanke på våld i familjen; att ge barn och unga stöd och handledning i skolgången och stödja deras fysiska, psykiska och sociala utveckling. Det är även viktigt att elevvården samarbetar med hem, skola, sakkunniga på elevvårdstjänster och lokala stödnätverk. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 83). Elevvårdsarbetet skall grunda sig på ett konfidentiellt och ett respektfullt förhållningssätt till eleven och

vårdnadshavaren. (Utbildningsstyrelsen 2014, 78). För ett barn som bor i en mindre kommun och som är i behov av elevvårdstjänster så kan det vara svårt att få hjälp i tid. Skolkurators- och skolpsykologtjänsterna är koncentrerade till stora kommuner och inom många regioner finns inte alls dessa tjänster. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 77) .

9.3 Vem kommer i kontakt med barnen?

De professionella som kommer i kontakt med barnen är personalen på skolan, familjerådgivningen och socialarbetarna. Till skolan hör lärare, rektorer, kuratorer och psykologer samt hälsovårdare. Alla dessa aktörer arbetar för en bättre arbetskultur och skolgemenskap för alla barn och unga. Om ett barn far illa är det viktigt att alla dessa ovannämnda aktörer samarbetar. Detta kan i praktiken handla om att barnet får hjälp enskilt, tillsammans med familjen eller att bara föräldrarna får stöd och hjälp. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 83)

9.3.1 Kommunikation med barnet

Vuxna människor som är ansvariga för barnets bästa, måste kunna förstå hur barnet förstår sina våldsupplevelser. Våld i hemmet är ett väldigt tabubelagt ämne i samhället, därför är det viktigt att kommunicera med barn som upplever våld i familjen, så att de får en förståelse och uppfattning om vad det innebär. Det är mycket viktigt att barnet får en möjlighet att berätta om sina våldsupplevelser. (Eriksson, Källström & Näsman 2015, 43-45)

När professionella kommer i kontakt med barn som har upplevt våld hemma kan det hända att barnet har blivit hotat hemifrån med att inte berätta om familjens ”hemligheter”. Det kan vara svårt att kommunicera med ett barn som har upplevt våld för de är oftast till en början tysta och passiva. Därför är det viktigt att miljön runtomkring känns trygg och välkomnande samt att du som professionell anpassar ditt språk till barnets ålder och utvecklingsnivå. (Arnell & Ekblom 2010, 52-53). Barnet måste tydligt få uppleva att andra kan leva sig in i erfarenheterna, därför är det viktigt att vid kommunikationen få barnet att känna sig tryggt nog att lämna ifrån sig och ta emot information. (Ovreeide 2001, 21).

9.3.2 Barn har svårt att berätta

Det är svårt för ett barn att ta initiativ till att berätta eftersom ett barn som upplevt våld hemma kan ändå känna stark lojalitet mot sin familj. Om man som pedagog frågar; ”Hur är

det, har det hänt något hemma?” så är sannolikheten större att ett barn berättar. Barnet kan då försvara sig med att – man måste ju svara när en vuxen frågar! (Ekelund & Dahlöf 2005, 69). Genom att sitta bredvid, lyssna aktivt och ägna hela uppmärksamheten till barnet så växer förtroendet att prata med en vuxen. Det är viktigt att barnet får inleda berättandet med det som hen vill. Det är viktigt att den vuxna inte avbryter eller tar över initiativet mitt i berättandet, låt barnet berätta. (Arnell & Ekblom 2010, 52).

9.4 Anmälningsskyldighet

Ett mycket vanligt dilemma är att vuxna professionella oftast undviker att se barnets lidande eftersom det är en känslomässig påfrestning. Om barnet ska få hjälp så måste någon vilja se och ta ansvar. Skolan ska vara en naturlig plats, där personalen skall synliggöra vad barn upplever hemma och ge dem möjligheter att berätta om. (Killén 2009, 26). Enligt § 29 i Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) har de som deltar i utbildning rätt till en trygg studiemiljö. Ett problem i dagens läge är att elevgrupperna oftast är för stora. Med minskade resurser för elevvård, skolhälsovård och förebyggande åtgärder, så upptäcks inte problem i tillräckligt god tid. (Social- och hälsovårdsministeriet 2011, 76).

Om skolan och förskolan har den minsta misstanke om att ett barn far illa i hemmet, måste det göras en anmälan till socialtjänsten. Det är en plikt, alla som arbetar med barn och unga i sitt yrke måste göra detta om de misstänker något. Anmälan kan också göras av en privat person, till exempel en vän, granne eller släkting. Anmälan behöver bara grunda sig på en orokänsla för barnet. När anmälan görs skall personen redovisa iakttagelser och beskrivningar som bidragit till att man känt denna oro för barnet. När socialtjänsten har fått in en anmälan eller ansökan måste de utreda ärendet. (Ekelund & Dahlöf 2005, 75-77; Phillips 2013, 49)

10 Sammanfattning av teoridelen

Barn kan utsättas för olika våldshandlingar fysiskt eller psykiskt, och det förekommer i alla länder och familjetyper. Orsaker bakom våld kan vara väldigt många men de vanligaste är om man själv upplevt våld i barndomen eller om det finns riskfaktorer i familjen så som missbruk, sjukdom, ekonomiska problem eller skilsmässa. Barn som inte fått en trygg

anknytning till sina föräldrar på grund av fysiskt eller psykiskt våld, kommer mer eller mindre påverkas av det resten av livet.

Våldet i hemmet kan medföra trauma för barnet och konsekvenserna kan leda till olika psykiska sjukdomar. Trots detta trauma som barnet utsätts för kan vissa barn klara sig bra ändå, tack vare resiliens och coping strategier. Men för att förhindra att föra vidare problemet till nästa generation så är det viktigt att personen som upplevt våldet får kontinuerligt stöd.

Skolan borde vara en trygg plats för barnet där hen kan få hjälp och stöd i svåra situationer. Skolan erbjuder barn och unga elevvårdstjänster så som elevhälsa, kurator, psykolog och hälsovård. Men för att detta skall fungera skall kommunikationen mellan professionella och barn ske på barnets villkor.

11 Metod och tillvägagångssätt

I detta kapitel kommer vi att presentera varför vi valt kvalitativ undersökningsmetod och hur undersökningen praktiskt genomfördes. Vi kommer att gå in på varför vi valt intervju som metod, hur vi valt våra respondenter samt hur vi har beaktat datasekretessen i vår forskning.

11.1 Kvalitativ metod

Kvalitativ metod kännetecknas av närhet till undersökningsobjektet. Undersökaren och respondenten genomför undersökningen tillsammans, ansikte mot ansikte och skapar en växelverkan. Ett förtroende skapas i växelverkan när intervjun är flexibel och undersökaren har möjlighet att ändra på frågornas upplägg och ställa nya frågor eller följdfrågor. Detta eftersom intervjupersonernas svar ska gå att koppla till syftet med undersökningen. Genom kvalitativ undersökningsmetod får undersökaren en möjlighet att sätta sig in i respondentens situation och världsbild. (Holme & Solvang 1997. 92-93). Vi valde den kvalitativa metoden eftersom vi vill få reda på intervjupersonernas upplevelser, känslor och tankar samt erfarenheter. Den kvalitativa metoden är även motiverad eftersom vi undersöker ett så känsligt ämne, och generellt är det lättare att uttrycka sig muntligt.

11.2 Tillvägagångssätt

Vi har valt att intervjua tre ungdomar, en rektor, en skolkurator och en lärare. Varför vi valt att intervjua personer som upplevt våld i hemmet är för att få en djupare förståelse för hur det påverkar barnet. Vi intervjuade personal i skolan för att få en bredare synvinkel på problematiken. Vi ville även ta reda på vad skolan kan göra för att stöda och hjälpa barn som upplever våld hemma. Varför vi valde att fokusera på skolan som instans var för att det är där barn och unga spenderar största delen av sin vakna tid, så därför har lärare, rektorer och kuratorer en större möjlighet att upptäcka problem.

Vi har använt oss av halvstrukturerade intervjufrågor när vi har utfört vår undersökning. Vi har haft olika frågor för skolpersonalen och för ungdomarna. Vi hade 18 frågor till ungdomarna och 7 frågor till skolpersonalen. Vi har använt oss av bekvämlighetsval, det vill säga vi valde respondenter som var lättillgängliga för oss. (Holme & Solvang 1997, 183). Våra respondenter som har upplevt våld tog självmant kontakt med oss, när vi berättat om vårt arbete för allmänheten. Medan vi kontaktade en skola för att få tag på skolpersonal. Vi har bandat in alla intervjuer med en bandspelare.

11.3 Datasekretessen

Inför varje intervju har vi förklarat för deltagarna om vad materialet skall användas till och vad syftet med vår undersökning är. Vi har varit noga med att berätta och försäkra för respondenterna om att allting sker anonymt samt att bandinspelningsmaterialet förstörs efter att vi har transkriberat det. Även i resultatredovisningen har vi varit noggranna med att inte ge ut detaljer om de intervjuade som kan avslöja deras kön eller identitet. (Holme & Solvang 1997, 105)

12 Resultatredovisning

I följande kapitel kommer vi att redovisa vad vi kommit fram till i undersökningen. Intervjufrågorna som vi ställt till respondenterna kommer att vara vår utgångspunkt när vi redovisar resultaten. Vi kommer att dela in frågorna som vi gjort med ungdomarna i olika underrubriker för att få en mera överskådlig bild av resultaten. Intervjuerna med rektorn, kuratorn och läraren kommer vi att redovisa en fråga i taget. Vi redovisar först resultaten av

ungdomarnas intervjuer, där vi söker efter likheter och olikheter i respondenternas svar, sedan kommer vi analysera yrkespersonalens svar på samma sätt. Vi kommer att använda oss av direkta citat av respondenterna för att få en mera äkta bild av undersökningen.

12.1 Resultat av intervjuerna med ungdomarna

Vi har intervjuat tre ungdomar i åldern 20–26 år. Alla har nyligen frigjort sig från sin familj och har erfarenheterna anknutna till skolan nära minnet. Alla respondenter har bearbetat barndomen till en viss del. Gemensamt hade de alla att de har upplevt både fysiskt och psykiskt våld.

12.1.1 Familjesituationen

Alla respondenter hade familj med mamma, pappa och syskon, en av respondenterna hade två hem eftersom föräldrarna var skilda, och en av respondenterna bodde periodvis hos en släkting. Alla respondenter hade olika riskfaktorer i familjesituationen som påverkade våldet. Två av respondenternas föräldrar hade alkoholproblem eller någon form av missbruksproblematik. I två av fallen fanns det arbetslöshet och skilsmässa och en av respondenterna hade en förälder med ångest och depression.

Orsakerna till våldet var i ett fall relaterat till pappans alkoholmissbruk, fysiskt våld var ett faktum då. I ett fall handlade det om svartsjuka och annan syn på barnfostran på grund av annan kultur, där det är tillåtet att slå i uppfostringssyfte. Alla respondenter berättade att de trodde att våldet utlöstes på grund av dem, om de till exempel hade varit ”stora i munnen” eller olydiga. Den som utövade våldet i familjen var i två av fallen pappan och mamman och ena respondenten berättade att det var männen i huset.

“För det första så har min mor väldigt kort temperament. Så fort som hon blev uppjagad eller irriterad, oberoende om det var på grund av mig eller någon annan så smällde det till. Det var ingen skillnad, hon hade inget tålamod. Det gick inte att stretcha hennes nerver, inte något lite heller. Attack mode på dygnet runt mer eller mindre. Vissa gånger kanske man inte uppförde sig som man skulle behövt göra, så man fick ju leva med konsekvenserna då.”

Familjesituationen gjorde att två av respondenterna tog på sig rebell rollen medan den tredje tog på sig hjälte rollen. Alla respondenter berättade att de tog på sig dessa roller både hemma

och i skolan. Respondenterna berättade att de nu i vuxen ålder kan se varför de tog på sig sina roller.

Samtliga respondenter berättade att de hade stödjande nätverk utanför familjen som hjälpte dem i svåra stunder. Alla respondenterna hade vänners familjer som stöd, och för ena respondenten fanns det en viktig släkting som hen bodde vid i perioder. Två av respondenterna fick stöd från sina fritidsintressen, där fanns det vuxna människor som lyssnade.

12.1.2 Våldsupplevelser

Alla respondenter har blivit utsatta för både psykiskt och fysiskt våld. Det psykiska våldet har för två av respondenterna mestadels varit från deras moder, och för en respondent var det från båda föräldrarna eller någon av styvföräldrarna. En respondent upplevde psykiskt våld då hen såg familjemedlemmarna slåss eller bråka. Det fysiska våldet var lättare att beskriva för alla de intervjuade. Alla respondenter hade upplevt någon form av fysiskt våld.

”Men jag minns en gång att jag och styvfadern blev osams om någonting och så tog han i mitt huvud och bankande det i en dörrkarm så det blev helt vingligt för mig.”

”Fysiskt våld är väldigt lätt att se och att ta fasta på. Till exempel dra i håret, sparka en ner för trapporna och tejpar fast munnen för att de inte orkar höra på en, mycket slag och på det viset.”

”Det var mycket hot och mycket ”skrämma upp”. Jag visste ju att nu kommer hon komma och slå mig men hon gjorde inte det, utan det var bara skrämstaktik. Hon kom nära och började ropa åt mig. Mycket högljutt och ropande. Mycket skrikande och manipulerande och annat.”

Våldet började för alla respondenter vid 4–6 års åldern. Alla tre säger att de inte vet om det pågått före det, för de minns inte. Alla respondenter berättade om första upplevelsen som de minns, eftersom det varit så starkt.

“Överlag är mina minnen från då jag var liten väldigt dåliga. Och jag vet inte om det är slumpmässigt om olika människor minns olika mycket eller om det är en överlevnadsstrategi

för att klara av saker. Men första gångerna som jag minns är kanske i slutet av dagis, som jag kommer ihåg, 5–6 år.”

En av respondenterna upplevde våld i hemmet i princip varje dag medan de två andra kunde ha lugnare perioder, men ibland också varje dag.

“Det var ju bra om det gick en dag utan att någonting hände. Redan om man tänker på ett slag eller psykiskt våld så var det riktigt bra om det gick en dag utan. Man reagerar inte på det viset eftersom det var så det var där hemma. Det var bara skönt då det gick en dag utan att man behövde fundera på det eller vara rädd. “

Alla tre respondenterna berättade att de undvek att vistas där hemma på grund av våldet. Två av respondenterna berättade att de alltid var först av eleverna på plats i skolan, och även sista personen som gick hem efter skolan. Den tredje respondenten spenderade mycket av sin fritid på byn för att inte behöva vistas där hemma. Två av personerna vi intervjuade kände ett behov av att skydda sina syskon när våldet pågick. En av dem trängde undan sina känslor i barndomen, känslorna visade sig senare i tonåren i form av PTSD. Alla tre hade gemensamt att när våldet pågick så kände de rädsla, oro och att de hela tiden var på sin vakt.

”När jag har varit hemma har jag alltid varit på hel spänn. Jag har ofta varit orolig. Jag hade ingen aning om när jag kom hem... Man visste aldrig om han var där hemma eller när han skulle komma hem. Så man funderade hela tiden på när han skulle komma. Om han skulle vara full eller på vilket humör han skulle vara på”.

12.1.3 Skolan

Respondenterna berättar att lågstadiet gick ”bra” för dem, eftersom de inte visste av någonting bättre. Deras vardag var normal enligt dem. Det var först i högstadiet som de började märka att allting inte står rätt till där hemma. Två av dem beskriver att de började få problem med lärare, vänner och betygen i högstadiet. Medan den tredje berättade att skolan gick bra eftersom hen ville få positiv bekräftelse någonstans ifrån. För personen som våldet inte var aktuellt mera i högstadiet påverkades skolgången av psykisk ohälsa i form av PTSD. Hen berättade att hen hade mardrömmar på natten och sov dåligt, vilket i sin tur ledde till att hen somnade på lektionerna.

”Lågstadiet gick bra. Då tycker jag faktiskt inte att jag kan minnas att det skulle ha varit desto större problem på det viset. Men högstadiet, hade väl också att göra med att jag kom in i tonåren och sådant, men... Högstadiet började gå mycket sämre”.

”Lågstadiet det gick som det gick, det var inget konstigt, jag menar där såg du inte ännu att det var något konstigt med hur du hade det där hemma”.

”Bra. Väldigt bra. Jag lade min energi och själ i skolan. Rent delvist genetiskt har jag lätt för skolan men det blev väldigt viktigt och jag har väldigt höga krav på mig själv. Så jag såg till att kunna allt och vara bäst på allt. På pappret har nog skolan gått väldigt bra”.

Samtliga respondenter hade vänner både i skolan och på fritiden. Alla tre har funnit mest stöd i sina vänner under uppväxten. En av respondenterna berättade att hen hade många vänner, men att hen inte var så lätt att vara vän med eftersom hon ibland tog ut sin ilska på vännerna.

”Och just med tanke på den där rutinen, så ända rutinen jag egentligen har haft så var när jag var med bästa kompis och vi gick till hennes efter skolan. För då var det liksom in genom dörren, fram med något mellanmål, fram med läxorna. Och när det var gjort fick vi umgås, kolla på tv, o.s.v.... ”.

”Jag har alltid haft jättestort kompisnätverk. Jag har aldrig haft svårt med att få kompisar eller varit svårt för mig att umgås med någon. Och jag tror att det också har haft mycket att göra med att jag inte har behövt vara rädd för de människorna, för en gångs skull”.

För alla de som vi intervjuade så visste lärarna i skolan att de hade det problematiskt hemma. I två av fallen så kom det till lärarnas kännedom på grund av deras stökiga beteende i skolan. För den tredje kom det till kännedom genom att hen själv berättade för en lärare. Alla tre hade gemensamt att de försökte dölja sina hemförhållanden genom att hålla det hemligt. Två av respondenterna upplevde att de blev fel bemötta när de berättade för läraren. Den ena kände att hennes berättelse bara spred sig som skvaller i lärarrummet. Den andra berättade självmant, men inga åtgärder gjordes.

”Ja, jag var mycket till kuratorn för att jag hade skolproblem, problem med betygen och lärare. Ja, jag var väldigt rebell, det är det ingen fråga om heller. Jag skulle aldrig ha velat vara min egen lärare, för jag var nog en hemsk elev”.

”Men med tanke på att min pappa dök upp full i skolan, och lärare vid vissa tillfällen bett honom gå, det finns tillfällen då de ringt polisen. Och då som vuxen tycker jag man borde kunna lägga ihop ett och annat. Och sedan vet jag vid flera tillfällen att jag haft blåmärken som syns. Så nog kändes det som att många visste”.

Två av de som vi intervjuade sökte hjälp hos kuratorn i skolan. Den tredje respondenten sökte inte eftersom hen tyckte att hen fick tillräckligt med stöd från sina vänner.

”Ja jag fick stöd i form av att någon lyssnade på mig, men det var inte någon från varken skolan eller någon annan som gjorde något. Det var inte som att våldet minskade, eller att de gjorde något åt min pappa, eller åt hemsituationen, eller att de fick min mamma att fara till en psykolog. Så det liksom hände inte så jätte mycket”.

”Men skolan har på det viset inte hjälpt mig i något stadie. Utan det är nog jag själv som har tänkt att: okej nu är det nog dags att söka hjälp. Att det inte är okej, och så här ska man inte känna sig, och så här ska det inte vara”.

Det alla tre respondenterna ville hälsa till lärare, rektorer och kuratorer som jobbar med barn och unga är att de inte skall vara rädda för att fråga svåra frågor. Barn berättar inget om ingen frågor.

”Våga ställa konkreta frågor, för jag vågade aldrig berätta när det hängde på att jag skulle ta upp det men om någon hade frågat mig rakt ut om det finns någon som har slagit mig eller finns det någon som har stängt in dig eller finns det någon.. Om någon hade frågat rakt ut så hade jag kanske vågat svara ja. Var inte så hemskt rädd att trampa någon på tårna, man kan aldrig göra en anmälan i onödan på något sätt.”

En av respondenterna önskade att det skulle finnas utomstående personer i skolan som barn och unga kunde tala med. Två av de intervjuade skulle vilja att fler elever kunde gå till kuratorerna så att det inte skulle vara så utpekande om en och samma går ofta. En av

respondenterna önskade att personalen inte skulle bli så chockade om ett barn väljer att berätta samt att man skall tro på barnet.

”Det första som jag skulle önska är att de faktiskt skulle ta tid till att höra på dem. Det tycker jag skulle vara jätte viktigt, och det skulle jag ha önskat. Och framförallt det där att det är okej att man upplever våld, och att man inte genast blir i chocktillstånd eller konstaterar att, ”hej, nu pratar du nog något strunt”.

12.1.4 I dagens läge

De intervjuade mår i dagens läge bra trots sin tuffa barndom. Alla tre har bearbetat det som de gått igenom, mera eller mindre. Två stycken har bearbetat det med terapi medan den tredje respondenten berättade att hen gått på terapi men att största hjälpen har kommit från vänner.

”Jag har bearbetat det till stor del, jag kan idag prata om det själv... En sådan här sak hade jag inte kunnat, eller aldrig någonsin ställt upp på för fem år sen bara. Så där har jag nog kommit långt.”

”Till viss del. Jag har bearbetat de delar som påverkat mig, det som fick mig att rinna över. Men om jag fortsättningsvis skulle gå i terapi skulle jag nog säkert hitta mera att bearbeta. Sådant som ligger undan tryckt.”

Våldet i hemmet har påverkat respondenterna både psykiskt, socialt och fysiskt. Alla tre har drabbats av depression och ångest. En av respondenterna har fått post traumatiskt stressyndrom och en fysisk sjukdom. Två av respondenterna berättar att de har haft svårigheter med vänner.

”Jag hade 11 eller 13 stycken i umgängeskretsen som sa upp kontakten med mig på ett år... Och just för att du mår så dåligt så klarar du inte av samma sociala sampel”.

Två av de intervjuade berättade även att de blivit mera känsliga för våld på tv och om någon låtsas bråkar.

”Speciellt hur jag upplever och ser på saker och ting idag. Hur mycket jag tolererar olika saker, t.ex. om jag ser att någon skuffas, så redan om det är en part som inte gillar det så stör det mig, det tar i mina ögon.”

”Nu i efterhand kan jag märka att jag reagerar jätte starkt på våld. Att jag har jätte svårt för saker som inte ens andra människor reagerar på. Jag tycker inte om att se våld på film, det är ganska vanlig ”chargång” att folk typ slåss på skoj så här bland vänner. Men det har jag jätte svårt för. Jag tycker inte att det är kul att slåss på skoj.”

Trots den tuffa barndomen ser alla tre respondenter positivt på framtiden. Två av de intervjuade beskriver erfarenheterna från barndomen som en styrka.

”Jag ser ju inte att det här ska påverka min framtid, inte i en negativ klang åtminstone. Utan det här har jag ju nytta av tycker jag, samtidigt som det har stärkt mig väldigt mycket. Och jag är inte rädd att vara den jag är och jag behöver på det viset inte fundera något.”

”Ser nog bra ut. I samband med att jag började gå på psykoterapi, så fick jag ett tankessätt; allt händer av en orsak. Ödet är inte färdigt ut bestämt. Det finns alltid någonting som ligger bakom varför någonting händer. Jag har även fått det tankessättet att det blir det du gör det till. ”

Men samtidigt som de två respondenterna ser det som en styrka är de även rädda för att de själva skall ha samma beteende gentemot sina egna barn i framtiden. Eftersom de har läst och är medvetna om att det kan gå från generation till generation.

”Men samtidigt så är man ju livrädd att man ska agera på samma sätt om man någon gång själv bildar familj. Det är ju ingenting som säger att bara för att man vet hur det har varit, så kommer du aldrig att göra det själv. Så den rädslan finns ju, men det är inget jag funderar på idag för det känns ju så lång borta ännu. Så det tar jag ingen stress av nu, men det finns ju nog i bakhuvudet, och jag vill ju för sjutton inte göra på samma sätt själv. Och jag vill inte lägga någon igenom detta som jag har varit med om. Men sedan så vet man ju inte hur man själv är som förälder. Så det är nog största rädslan, men överlag så är nog allt annat under kontroll. ”

”Jag funderar jätte mycket på hur det skulle vara om jag skulle leva med någon och om jag själv får barn... Man läser ju om sådana här grejer att även om man har varit jätte arg mot vad sina föräldrar har gjort, så gör man precis samma sak själv. Och jag bara hoppas ju innerligt att jag har lärt mig något och att jag aldrig skulle liksom... Jag vet ju att jag aldrig skulle kunna slå mina barn, men tänk om jag gör någonting på något annat sätt. Och jag är så rädd för att ångest från min barndom ska komma tillbaka den dagen jag får egna barn, så det känns väldigt skrämmande.”

12.2 Resultat av intervjuerna med lärare, rektor och kurator

Som följande kommer vi att presentera resultaten av intervjuerna med rektorn, kuratorn och läraren. Vi intervjuade tre yrkeskunniga personer från skolan som kommer i kontakt med barn och ungdomar. Alla intervjuade var från samma skola, men kuratorn vistades även i flera andra skolor.

12.2.1 Kommer du i kontakt med barn som upplever våld?

Kuratorn svarade genast ja på att hen kommer i kontakt med barn som upplever våld hemma, medan läraren svarade att: *”Det kan jag ju tänka mig att jag gör, fast jag inte alltid vet om det själv”*. Rektorerna svarade att hen inte kommer i direkt kontakt med elever som upplever våld, eftersom hen inte undervisar i klass. Men däremot kommer hen i kontakt med dessa elever om klasslärare kommer och berättar för hen.

12.2.2 Hur kommer dessa elever till din kännedom?

Rektorerna kommer i kontakt med dessa elever genom att lärarna kommer och berättar, men hen nämnde att nu i och med den nya elevhälsolagen så får hen inte vara med i expertgruppen längre. Detta upplever hen att är väldigt dåligt, eftersom mycket viktig information får hen inte ta del av då. Läraren har inte några erfarenheter av elever som har upplevt våld i hemmet, så hen kunde inte ge praktiska exempel, men hen antog att dessa fall kommer till skolans kännedom via kuratorn eller hälsovårdaren, eller att en förälder själv ringer och berättar. Kuratorn berättade att de flesta eleverna kommer via socialen, om det kommer via skolan så gör hen en barnskyddsanmälan. I vissa fall har barnen kommit och berättat direkt till kuratorn.

”Överlag oberoende vad som ligger bakom, de som kommer till mig. Jag tänker så att jag inte kan veta vad som ligger bakom deras beteende. Orsakerna kan vara vad som helst, det kan vara hur stora saker som helst eller små. Hur man visar symptom på illamående kan vara magont, illamående, utåt reagerande, vi kan räkna upp till 10–15 olika symptom medan orsakerna kan vara oändligt många. Försöka hålla sig till fakta, öppna upp, försöka hålla sig till vad barnet har sagt. Be dem berätta mera”.

12.2.3 Hur ser skolans tillvägagångssätt ut om ni märker att ett barn upplever våld i familjen?

Rektorn berättade att man gör först en orosanmälan. Rektorn berättade även att t.ex. gymnastikläraren och klassläraren först diskuterar med hen, kuratorn eller någon annan lärare om de också har upptäckt något undvikande med barnet. Rektorn sade även att de brukar avvakta om det inte är så grava misstankar.

”För det är ju det också att det är så grava misstankar, så man ska nog vara ganska tydlig och säker, så vi brukar nog kanske avvakta om inte barnet förstås gråter eller är riktigt ledsen. Och så brukar vi kontakta hälsovården, och så kan man ha en sådan där fake rygghkontroll t.ex. man kan uttrycka sin oro med att vi tror att... För att de är nog ändå vanare att se”.

Rektorn sade även att anmälan kan göras av vem som helst, men man kan också göra orosförfrågning till socialen om man misstänker våld i hemmet.

”Man kan ju ringa utan att göra en barnskyddsanmälan och säga att man uttrycker sin oro över barnet, och kan de kanske ge råd över hur man ska göra, och det är bra, och det får ju alla göra”.

Läraren intygade att de alltid går via rektorn eller kuratorn i första hand om de misstänker något.

”Och sedan i sista hand då barnskyddet, om det måste göras en anmälan. Och det är oftast då antingen hälsovårdarsidan eller kuratorn som gör anmälan, men det kan komma på vårt initiativ om vi misstänker att det är någonting”.

Läraren tyckte att arbetet inom skolan går smidigt och snabbt, men sedan när ärendet förs vidare till högre instanser så är det oftast så att processen innebär långa väntetider och mycket byråkrati.

Kuratorn sade däremot att man genast måste ringa till polisen om våldet är riktat mot barnet. Om kuratorn misstänker våld i hemmet så gör hen en orosanmälan, och om kuratorn känner sig orolig så kontaktar hen föräldrarna i första hand.

”Den vägen kommer det oftast fram. De öppnar oftast upp sig och beklagar sig för att det är som det är där hemma och vill sina barn väl. De gångerna är det ganska lätt att få dem vidare. Det är svårare med dem som nekar och inte vill erkänna för sig själv. Då är det lite olika men då är det barnskyddet i dessa fall”.

”Och så står man ut och tar emot. Då kan man diskutera varför man gjorde det och berätta att man har anmälningsskyldighet och att om jag inte berättar begår jag ett tjänstefel, och de brukar lugna ner sig. Det tar olika länge men oftast svänger det till att de förstår och till och med tackar för att du har brytt dig om deras barn. Det är sådant som många våndas för att göra men sist och slutligen har jag inte den erfarenheten att någon sedan skulle ha varit arga resten av livet på mig. Bara man står ut med första reaktionen och förstår att det här är bara en reaktion, det har jag nog haft kraftiga... men man måste se bakom det”.

12.2.4 Vilka stödåtgärder erbjuder ni dessa barn?

Läraren ansåg att det är det vardagliga stödet som visar att man bryr sig om, tar hand om och förstår barnets situation, som är viktigt. Läraren tyckte också att det är viktigt att man frågar öppna frågor, och att man är rak på sak.

”För det första så är det ju viktigt att skolan blir en trygg plats, där de vet att här behöver de inte vara rädda eller oroliga att något ska hända dem. Så det första är ju klassrumssituationen och skolsituationen som vi ansvarar över att är en trygg plats”.

”Jag har försökt vara öppen och rak på sak. Jag liksom frågar när jag är ensam med barnet, att hur är det och vad har hänt och hur är det med den saken. Så att det inte blir som att man försöker slingra sig runt problemet, så man inte kommer till frågan som man egentligen

vill fråga. Jag är nog ganska rak på sak. De har lättare då, barnen, tror jag. Men om de inte vill prata så måste man ju respektera det”.

Kuratorn var också inne på samma sak, att hen erbjuder stödsamtal till de som vill. Kuratorn påpekade att man inte kan tvinga någon till att prata om tråkiga saker som de har varit med om, det hjälper inte. Rektorn berättade att skolan erbjuder i första hand kuratorns tjänster, men det finns även möjlighet till barnpsykolog.

12.2.5 Känner ni att ert stöd räcker till?

Alla tre var överens om att stödet inte räcker till, på grund av att det inte finns tillräckligt med resurser. Både läraren och rektorn tog upp att det borde finnas mera kuratorstimmar i skolan. Kuratorn höll även med om detta och hoppas att de i framtiden skall finnas resurser till att åtminstone ha en kurator i varje skola. Rektorn och kuratorn ansåg även det skulle vara bra med flera vuxna i skolmiljön.

”De skulle ju nog behöva få mera stöd, och kurator tjänsten som vi har... Så jag har ju elever som borde få träffa hen åtminstone en gång i veckan om inte två... Det blir ju så att när det är tre veckor mellan träffarna så blir det ju som att börja på nytt varje gång. Vi har ju kuratorn här två gånger i veckan, mellan 9–13, och vi har ju 240 barn. Plus att hen cirklar runt i en massa skolor i kommunen, så det är nog lite dåligt”.

”Det behöver inte alltid vara kuratorn som stöder. Men jag tänker att ju flera vuxna som finns och ju flera vuxna som hålls lugna och kan ta emot barns berättelser, och inte går upp i varv och blir uppspelta är ju bra.”

12.2.6 Har arbetet med utsatta barn ändrats eller utvecklats under de senaste åren?

Kuratorn, rektorn och läraren berättade att arbetet med våldsutsatta barn har utvecklats, tack vare nya lagarna. Rektorn och kuratorn anser att man har blivit mera medveten om våld. Båda två sade att skolpersonalen också vågar se våld nu, förut blundade man mera för problemet. Kuratorn berättade också att det har blivit mera vanligt att lärarna vågar anmäla själva, och inte för över allt ansvar på hen.

”Nuförtiden kan också assistenter komma och uttrycka sin oro. Man tar det mera på allvar och inte bara blundar för det”.

Men kuratorn ansåg även att lärare borde i framtiden ta mera ansvar, och våga ta upp oron med föräldrarna så att man kommer till bukt med problemet i ett tidigt skede.

13 Kritisk granskning och slutdiskussion

I sista kapitlet kommer vi att sammanfatta vad vi har kommit fram till i vårt examensarbete och så kommer vi att kritiskt granska vad vi kunde ha gjort annorlunda. Vårt syfte med arbetet var att ta reda på hur barn och unga har upplevt våld i hemmet och om de har fått tillräckligt med stöd från skolan. Vi ville även ta reda på hur det är som barn att leva i en familj där våld förekommer. Vårt resultat visar att det är svårt att leva i en familj där det förekommer våld. Respondenterna tyckte att skolan borde ha märkt att de förekom problem hemma och även att skolan borde ha gjort något åt saken. Medan skolpersonalen anser att det är svårt att göra någonting före eleven själv kommer och berättar om problemet.

Samtliga respondenter som vi har intervjuat ansåg själva att de har visat tydliga tecken på att någonting är fel. Våra respondenter har upplevt att de varken har blivit tagna på allvar eller sedda. Till exempel berättade alla respondenterna att de vid ett tillfälle tog mod till sig att berätta om familjehemligheten för någon i skolpersonalen, men antingen blev de inte tagna på allvar eller så blev deras berättelser skvaller i lärarrummet. Vi kom fram till att skolpersonalens agerande när barn vågar berätta om sina upplevelser tyder på rädsla och brist på mod hos personalen i skolan.

Utöver att de inte har blivit sedda eller tagna på allvar i skolan så har de enligt sig själva visat tydliga tecken på missförhållanden i hemmet. I teoridelen har vi skrivit om olika roller som barn kan ta på sig i svåra situationer. Två av respondenterna tog på sig ”rebell” rollen medan den tredje tog på sig rollen som ”hjälten” i skolan. Läraren bekräftade även detta när hen sade att under sina tjugo verksamma år som lärare har hen inte kommit i kontakt med barn som har upplevt våld hemma. Så vi tolkar detta som att det råder okunskap hos skolpersonalen när det kommer till våld mot barn, och därmed väljer att blunda för problemet istället. Både rektorn och läraren som vi intervjuade berättade att de inte har kommit i kontakt med barn som har upplevt våld.

Men vi kan även förstå varför det är så svårt att upptäcka barn som upplever våld hemma. Barn som upplever våld hemma är väldigt duktiga på att hålla en perfekt fasad utåt. Det som

sker innanför hemmets väggar hålls där och problemet sopas oftast under mattan. Alla våra respondenter har påpekat detta och även berättat att de har varit väldigt lojala mot sina föräldrar trots omständigheterna. Alla respondenterna berättade även att när skolan har erbjudit stöd i form av kurator, så har de inte vågat berätta hela sanningen om familjesituationen på grund av lojaliteten till sina föräldrar. Vi anser ändå att fast barn och unga försöker dölja problemen så har skolan ett ansvar att se bakom fasaden som barnet har.

Även om barnen har varit lojala mot sina föräldrar under uppväxten så berättade de i intervjun att om någon i skolpersonalen skulle ha vågat ställa konkreta frågor så skulle de möjligtvis också ha svarat. Enligt våra respondenter så fanns det aldrig någon som vågade fråga rakt ut om vad som sker där hemma. De intervjuade ville även framföra en önskan till personalen som arbetar i skolan att de skall våga fråga svåra frågor.

Vi tolkade även att våra respondenter inte har varit så mottagliga för skolans hjälp och stöd i och med att samtliga har haft bra med nätverk och fritidsintressen utanför skolan. Tack vare att alla respondenter har haft meningsfulla kontakter utanför skolan och hemmet, så har de känt sig bekräftade, sedda och därmed utvecklat resiliens. Men samtidigt som dessa nätverk har varit livsviktiga för våra respondenter, har de också svikit barnen. Alla respondenter berättade om tränare, vänner, familjer och släkt som var medvetna om familjens situation men aldrig gjorde något åt saken, förutom att finnas där för dem. Vi anser att nätverken borde ha tagit mera ansvar och berättat eller anmält våldet som barnet utsattes för.

En orsak till varför utsatta barn inte får den hjälp de behöver i skolan beror delvis på att det inte finns tillräckligt med resurser. Detta bekräftade alla respondenter, både de utsatta och de professionella. De utsatta barnen blir inte sedda för att det inte finns tillräckligt med personal.

Vår rubrik på arbetet; ”Och det som inte syns finns inte, så nu sopar vi allt under mattan”, den typen av kommentar har vi fått från samtliga intervjuer med våra respondenter. Både de som har upplevt våld och de som arbetar i skolan påpekade detta. De som har upplevt våldet berättade i intervjun att de genast från början i uppväxten fick lära sig att det som händer där hemma stannar där hemma. För skolpersonalens del handlar det om att det man sopade under mattan förut märker man i dagens läge, men det finns inte tillräckligt med tid och resurser för att hjälpa alla behövande.

I vår studie visar resultaten att skolan har misslyckats med att hjälpa och stöda respondenterna. Resultaten visade även att det är svårt att leva i en familj där det förekommer

våld. Respondenterna var ständigt spända, oroliga och rädda när de vistades där hemma. Våldet ledde också till problem i skolan och med vänner. Utöver detta har även samtliga respondenter utvecklat depression, ångest och andra psykiska sjukdomar.

Under hela intervjuprocessen fick vi bekräftat att teoridelen stämde bra överens med respondenternas upplevelser och svar. Men det som vi anser är bristfälligt i våra resultat är att vi inte hade tillräckligt många respondenter för att få ett realistiskt svar. För att få ett mera pålitligt svar borde man ha intervjuat flera respondenter. Eftersom vårt ämne är så känsligt så var det inte så många som ville ställa upp. Från skolans sida var det även svårt att få respondenter för att de inte hade tid att ställa upp. Om vi hade fått mera svarsantal från skolpersonalen skulle vi ha fått en bredare synvinkel på problematiken och det skulle eventuellt ha kunnat påverka resultaten.

Det som förvånade oss under forskningens gång var hur tabuerat ämnet faktiskt är. Slutligen vill vi konstatera att om vi fick undersöka vidare inom ämnet skulle vi fokusera mera på hur barn och ungas nätverk påverkar barnets mående, eftersom vi märkte att det var jätteviktigt för våra respondenter. Det var väldigt intressant och givande att skriva om barn som upplever våld hemma. Vi har lärt oss väldigt mycket nytt om ämnet som vi kommer att ha stor nytta av i framtiden. Kombinationen av att samla på sig fakta om ämnet och därefter få diskutera med människor som har varit med om det, var mest givande. Eftersom ingen av oss har upplevt våld hemma så har vi i och med arbetet fått en större förståelse hur det kan vara att växa upp i en familj med våld.

Litteraturförteckning:

Arnell, A., & Ekblom, I., 2010. ... och han sparkade mamma... Trappan modellen i möte med barn som bevittnat våld. Stockholm: Gothia Förlag AB.

Dahlöf, A., & Ekelund, G., 2005. Skarpa lägen. Om barn i svåra situationer. Borås: Författarna och Sveriges Utbildningsradio AB.

Dufva, V., 2001. Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta. Helsinki: Nykypaino Oy.

Dyregov, A., 1997. Barn och trauma. Malmö: Studentlitteratur.

Carlbring, P., & Hanell, E., 2011. Ingen panik. Fri från panik- och ångestattacker i 10 steg med kognitiv beteendeterapi. Stockholm: Natur & Kultur.

Ensi- ja turvakotien liitto ry., 2006. Perhe- ja lähisuhde-väkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Eriksson, M., Källström, Å., & Näsman, E., 2015. Barns röster om våld. Lyssna, tolka och förstå. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Fahrman, M., 1993. Barns i kris. Lund: Studentlitteratur.

Fahrman, M., 1996. Barns känslomässiga utveckling. Lund: Studentlitteratur.

Helmen Borge, A. 2011. Resiliens – Risk och sund utveckling. Lund: Studentlitteratur.

Holme, I. Solvang, B. 1997. Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. Lund: Studentlitteratur.

Isdal, P., 2012. Meningen med våld. Stockholm: Gothia Förlag.

Janson, S., Almqvist, K., 2000. *Barn som bevittnat våld. En utsatt grupp som är alltför lite uppmärksammas*. 37 (97), s. 4094-4099. [Online] <http://ww2.lakartidningen.se/ltarkiv/2000/temp/pda21690.pdf> [hämtat: 5.4.2018]

Karlsson, K., 2013. *Anknytning. Att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn*. Stockholm: Gothia Fortbildning.

Killén, K., 2009. *Barndomen varar i generationer. Om förebyggande arbete med utsatta familjer*. Lund: Studentlitteratur.

Lapsiasia (u.å.). *FN:s Konvention om barns rättigheter*. [Online] <http://www.lapsiasia.fi/sv/lapsen-oikeudet/> [hämtat: 15.1.2018].

Lawick, J-v., 2013. *Våld i nära relationer*. Lund: Studentlitteratur.

Nilzon, K-R., 1995. *Barn och depression*. Lund: Studentlitteratur.

Ovreeide, H., 2001. *Samtal med barn. Metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*. Lund: Studentlitteratur.

Phillips, T., 2013. *Socialt arbete*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Rosen, D-H., 1999. *Depression och skapande. Hur själen kan läkas genom kreativitet*. Borås: Natur & Kultur.

Rädda barnen (u.å.). *Förbjud våld mot barn i alla länder*. [Online] <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/barn-som-misshandlas/barnaga/> [hämtat: 15.1.2018].

Seidel, J., 1991. *Övergrepp mot barn*. Lund: Studentlitteratur.

Social- och hälsovårdsministeriet., 2011. *Nationella handlingsprogrammet för att minska kroppslig åga mot barn 2010-2015*. Tammerfors: Juvenes Print.

Utbildningsstyrelsen., 2015. *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. [Online] <http://www.oph.fi> [hämtat: 9.2.2018].

Finlands författningssamling:

Barnskyddslagen 13.4.2007/417 www.finlex.fi [hämtat: 16.1.2018]

Grundlagen 11.6.1999/731 www.finlex.fi [hämtat: 16.1.2018]

Intervjufrågor till respondenten

Familjesituation

1. Vilka ingick i din familj? Har du syskon, hur många i så fall?
2. Hur såg familjesituationen ut? Fanns det riskfaktorer såsom, missbruk, arbetslöshet eller skilsmässa?
3. Vet du vilka orsakerna var bakom våldet?
4. Vem i familjen utförde våldet?

Våld upplevelser

1. Har du upplevt fysiskt eller psykiskt våld?
2. När började våldet, i vilken ålder var du?
3. Hur ofta upplevde du våldet?
4. Vad tänkte/kände du då du vistades i den miljö där våldet förekom?

Skolan

1. Hur gick skolan för dig?
2. Påverkades din skolgång av dina våldsupplevelser? På vilket sätt?
3. Hade du vänner i skolan eller på fritiden?
4. Viste någon i skolan om att du upplevde våld hemma? Vem i så fall och gjorde de någonting åt saken?
5. Sökte du stöd i skolan av någon professionell?
 - Ja = Vilken typ av stöd fick du?
 - Nej = Varför sökte du inte stöd? Vilket stöd skulle du ha önskat dig?
6. Har du någon hälsning till professionella som arbetar i skolan och stöter på barn som upplever våld hemma?

I dagens läge

1. Hur mår du i dagens läge?

2. Hur har våldet i din familj påverkat ditt liv socialt, fysiskt eller psykiskt?
3. Har du bearbetat det som du har gått igenom?
4. Hur ser du på din framtiden?

Bilaga 2

Intervjufrågor till lärare, kuratorer och rektorer

1. Kommer du i kontakt med barn som upplever våld hemma?
2. Hur kommer dessa elever till din kännedom?
3. Hur ser skolans tillvägagångssätt ut om ni märker att ett barn upplever våld i familjen?
4. Vilka stödåtgärder erbjuder ni utsatta elever?
5. Känner ni att ert stöd räcker till?
6. Har arbetet med utsatta barn ändrats eller utvecklats under de senaste åren?